

УДК 368:477

Підгурський Р.Р., здобувач освіти
Київський національний університет технологій та дизайну

Левченко В.П., д.е.н, проф.
Київський національний університет технологій та дизайну

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Зростання частки непогашених боргів призводить до обмеження ліквідності, зростання фінансових витрат і загрози неплатоспроможності. Як показують дослідження українських авторів, надмірна дебіторська заборгованість або її невчасне погашення можуть істотно підірвати фінансову стійкість компанії.

Українські науковці конкретизують управлінські орієнтири для гранично допустимого обсягу дебіторки та процедур її контролю. М. К. Терещенко пропонує інтегрувати віковий аналіз із тестами суттєвості та внутрішнього контролю, щоб своєчасно формувати резерв і обмежувати кредитні ліміти за контрагентами [4, с.109]. Б. Б. Михальчук акцентує на зв'язку показників якості дебіторки з циклом грошових коштів і рекомендує матрицю KPI для моніторингу DSO та частки прострочки [2, с.46]. С. Ф. Голов і В. М. Костюченко в монографії «Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі» наголошують на необхідності розкриття концентрацій кредитного ризику і застосуванні підходів очікуваних кредитних збитків до торговельної дебіторки, що дисциплінує кредитну політику й підтримує стійкість балансу [1, с.13].

Згідно з п. 7 НП(С)БО 10, резерв створюється тільки під поточну дебіторську заборгованість, яка є фінансовим активом і не є заборгованістю, придбаною або призначеною для продажу. Процедура визнання резерву починається з класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення й аналізу її платоспроможності. Підприємство фіксує метод розрахунку (коефіцієнт сумнівності або абсолютна сума) у наказі про облікову політику. При нарахуванні резерву використовують бухгалтерське проведення Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» — Кт 38 «Резерв сумнівних боргів». Якщо резерв на дату балансу змінився, то коригування здійснюється навпаки: збільшення або зменшення резерву через рахунок 38 і відповідно рахунок доходів чи витрат.

Створення резерву має прямий вплив на фінансові показники підприємства. Витрати на нарахування резерву зменшують прибуток звітного періоду, а отже впливають на податкову базу (за наявності податкових різниць) і величину власного капіталу через нерозподілений прибуток або накопичені інші результати. У разі списання безнадійної дебіторської заборгованості її видаляють з активів шляхом кореспонденції Дт 38 — Кт відповідного рахунку дебіторської заборгованості (36, 37 тощо); якщо резерву недостатньо, то списання здійснюють через Дт 944 — Кт рахунку заборгованості. Таким чином, резервування формує реалістичну (знехитрену) величину дебіторської заборгованості — «чисту реалізаційну вартість», що підвищує достовірність звітності та обмежує надмірні оцінки активів, враховуючи принцип обачності.

Серед українських бухгалтерів-практиків, в журналі «Головбух» публікуються консультації щодо випадків і підстав нарахування резерву, зокрема щодо форс-мажорних

обставин у воєнний час. Тетяна Савчук, аудитор ID-Legal, у блозі «Для яких підприємств формування резервів ...» аналізує законність і межі застосування резерву сумнівних боргів, наголошуючи на обов'язковості його створення згідно з п. 7 НП(С)БО 10 [3].

МСФЗ 9 надає нефінансовим підприємствам опцію використовувати спрощений підхід (simplified approach) для торговельної дебіторської заборгованості, дозволяючи оцінювати резерв (очікувані кредитні збитки, ECL) за життєвим строком безпосередньо, без необхідності визначати, чи відбулося суттєве збільшення кредитного ризику (significant increase in credit risk). Для дебіторки без значного фінансового компоненту (no significant financing component) її резерв розраховується одразу за весь строк (lifetime ECL) — тобто немає етапу 1 (12-місячних збитків). Такі положення підтверджує офіційний огляд НБУ щодо МСФЗ 9: «торгова дебіторська заборгованість... може застосовуватися спрощений підхід». У межах спрощеного підходу часто застосовують матрицю резервів (provision matrix) — розподіл дебіторки за віковими групами (наприклад 0–30, 31–60, 61–90, 90+ днів прострочення) та застосування коефіцієнтів дефолтів на основі історичних даних. Також використовуються коригування з урахуванням макроекономічних показників: зростання безробіття, падіння ВВП тощо, щоб врахувати майбутні ризики погашення.

Інтеграція ECL-моделі в кредитну політику клієнтів підкреслює взаємозв'язок між обліком і управлінням. Національний банк у своїх оглядах та професійних коментарях рекомендує підходи з ризик-орієнтованою оцінкою, де рівень резервів і рішення щодо кредитних лімітів, строків відстрочки або дисконту корелюють із категорією кредитного ризику контрагента. Наприклад, клієнтам із вищим історичним рівнем прострочень можуть застосовуватися жорсткіші обмеження чи підвищені резервні коефіцієнти. МСФЗ 9 фактично диктує, що рішення про ліміти, винятки, відсоткові надбавки або дисконти мають бути обґрунтовані прогностичними оцінками дефолту (PD), питомими збитками (LGD) і макроекономічними сценаріями.

Результати дослідження доводять, що ефективне управління «дебіторкою» не обмежується бухгалтерським обліком, а охоплює стратегічну кредитну політику, контроль лімітів і моніторинг дефолтів. Практика вітчизняних підприємств засвідчує, що застосування НП(С)БО 10 та інтеграція вимог МСФЗ 9 забезпечують достовірність оцінки активів і зміцнюють довіру користувачів фінансової звітності.

Список використаних джерел:

1. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік заміжнародними стандартами: приклади та коментарі: практичний посібник. Київ : Лібра, 2001. 840 с. С. 9–22.
2. Михальчук, Б.Б. Облік і аналіз дебіторської заборгованості підприємства: управлінські аспекти : кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Б.Б. Михальчук ; кер. Василюк М.М. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. – 78 с.
3. Савчук, Т. Для яких підприємств формування резервів та забезпечень є обов'язковим, а для яких – правом? [Електронний ресурс] / Тетяна Савчук // ID Legal Group. – Режим доступу: <https://id-legalgroup.com/blog/dlia-iakykh-pidpriemstv-fomuvannia-rezerviv-ta-zabezpechen-ie-obov-iazkovym-a-dlia-iakykh-pravom-tetiana-savchuk-audytord-id-legal-group>
4. Терещенко М.К. Деякі аспекти удосконалення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості підприємства / М.К. Терещенко. – Економічний вісник. – 2014. – № 1. – С. 107–113.